

بحث‌های فلسفه مضاف به تدریج کم‌رنگ شد/ فارابی و ابن سینا تأملات عقلانی درباره سیاست و طبیعت داشتند

یک پژوهشگر فلسفه علم با بیان اینکه در شکل سنتی فلسفه که با کارهای ارسطو و افلاطون آغاز شد و بعدها در جهان اسلام تداوم یافت، تأمل عقلانی درباره هستی، ریاضی، طبیعت، اخلاق، اقتصاد و سیاست و ... وجود داشته است؛ گفت: در گذر زمان موضوع فلسفه به هستی بما هو هستی محدود شد و بحث‌های فلسفه مضاف کم‌رنگ و کم‌رنگ‌تر شدند.

یک پژوهشگر فلسفه علم با بیان اینکه در شکل سنتی فلسفه که با کارهای ارسطو و افلاطون آغاز شد و بعدها در جهان اسلام تداوم یافت، تأمل عقلانی درباره هستی، ریاضی، طبیعت، اخلاق، اقتصاد و سیاست و ... وجود داشته است؛ گفت: در گذر زمان موضوع فلسفه به هستی بما هو هستی محدود شد و بحث‌های فلسفه مضاف کم‌رنگ و کم‌رنگ‌تر شدند.

به گزارش خبرنگار مهر، دکتر سیدمحمدتقی موحد ابطحی، از پژوهشگران پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی در مورد تاریخ ورود فلسفه های مضاف به ایران و اهمیت آن به سؤالاتی پاسخ داد که از نظر شما می گذرد.

پیشینه پرداخت به فلسفه های مضاف در ایران به چه زمانی بر می گردد؟
پاسخ به این پرسش مستلزم آن است که مراد شما از فلسفه و فلسفه مضاف مشخص باشد. اگر فلسفه را به معنای تأمل عقلانی در باب موضوعی بدانیم و به این طریق آنرا از علوم تجربی که با روش تجربی به مطالعه برخی موضوعات می‌shy&پردازد یا عرفان که به روش شهودی درباره موضوعات خاصی تأمل می‌shy&کند جدا کنیم و از سوی دیگر فلسفه مضاف را در معنای اعم آن، که فلسفه مضاف به امور و فلسفه مضاف به علوم (یا علوم مرتبه دوم) است در نظر گیریم، آنگاه سابقه تاریخی فلسفه مضاف به سابقه شکل گیری فلسفه بازگشت می‌shy&کند، چرا که تأمل عقلانی حتما موضوع می‌shy&خواهد و به تعبیری فلسفه همواره فلسفه مضاف به چیزی است.

برای مثال در شکل سنتی فلسفه که با کارهای ارسطو و افلاطون آغاز شد و بعدها در جهان اسلام تداوم یافت، تأمل عقلانی درباره هستی، ریاضی، طبیعت، اخلاق، اقتصاد و سیاست و ... وجود داشته است؛ البته در گذر زمان موضوع فلسفه به هستی بما هو هستی محدود شد و بحث‌های فلسفه طبیعت که امروزه در فلسفه علم و به طور خاص در فلسفه فیزیک دنبال می‌shy&شود، فلسفه ریاضیات، فلسفه اخلاق و اقتصاد و سیاست کم‌رنگ و کم‌رنگ‌تر شدند، اما در آراء فلاسفه اولیه اسلامی ازجمله فارابی و ابن سینا تأملات عقلانی درباره سیاست و طبیعت و ... وجود داشته است.

البته اندیشمندان اسلامی گاه در مواجهه با جریان‌های سیاسی، اجتماعی و فلسفی تأمل عقلانی در موضوعات خاصی را در دستور کار خود قرار داده‌shy&اند. برای مثال در مواجهه با جریان مارکسیسم و بحث آنها درباره فلسفه تاریخ، تأملات عقلانی درباره فلسفه تاریخ در ایران اوج گرفت یا در سال‌های اخیر با توجه به بحثی که تحت عنوان تحول و ارتقاء علوم انسانی، اسلامی‌سازی علم، تولید علم دینی و ... مطرح شده است، تأمل عقلانی درباره علم و به طور خاص علوم انسانی در دستور کار اندیشمندان اسلامی قرار گرفته است.

چند سال پیش مقام معظم رهبری در سفری که به قم داشتند از کسانی که در عرصه فلسفه فعالیت می‌shy&کنند خواستند که به تأمل عقلانی در مسائل روز بپردازند و از منظر فلسفه اسلامی به این مسائل پاسخ دهند. این امر باعث شکل گیری مجمع عالی حکمت اسلامی شد که به تامل فلسفی درباره مسائل و موضوعات روز می‌shy&پردازد. یکی از گروه‌های مجمع عالی حکمت گروه فلسفه علوم انسانی است که در سال‌های اخیر بحث علم دینی، تأثیر علوم جدید بر علوم انسانی، اقتضائات علوم اسلامی برای علوم انسانی، فلسفه علوم انسانی را در دستور کار خود داشته است.

*از میان فلسفه های مضاف کدام یک برای مطالعه جدی تر در ایران اولویت دارد و دلایل این امر چیست؟

برای پاسخ به این پرسش باید دید چه می‌shy&شود که موضوعی برای جامعه اهمیت می‌shy&یابد. وقتی موضوعی برای جامعه اهمیت یافت، تأملات گوناگونی درباره آن انجام می‌shy&شود و ازجمله فلاسفه‌shy&ای که هنوز زنده و پویا هستند به آن موضوع می‌shy&پردازند و حول آن تأمل عقلانی انجام می‌shy&دهند. با این مقدمه مشخص کردن اولویت‌shy&ها در بحث فلسفه‌shy&های مضاف بسیار دشوار است، اما برخی مقایسه‌shy&ها و آسیب‌shy&شناسی‌shy&ها در این زمینه می‌shy&تواند راه‌shy&گشا باشد.

برای مثال پس از انقلاب پس بازنگری در علوم انسانی و اسلامی سازی علوم انسانی مطرح شد و مراکز آموزشی و پژوهشی بسیاری در این زمینه شکل گرفتند. پس مسأله shy&ای در کشور مطرح شده است و این شکل گیری این مسأله مستلزم آن بود که تأملات عقلانی در این زمینه در کشور شکل گیرد و برای مثال فلسفه علم و فلسفه علوم انسانی به طور جدی در کشور مطرح شود.

اما سابقه شکل گیری گروه فلسفه علم در دانشگاه صنعتی شریف به سال 1376 باز می­گردد و بعدها رشته فلسفه علم در مراکز آموزشی و پژوهشی دیگر کشور نیز راه shy&اندازی شد. یعنی فاصله shy&ای 15 ساله میان شکل گیری یک مسأله در کشور و رسمیت یافتن تأملات عقلانی در این زمینه در قالب مراکز آموزشی و پژوهشی.

اما در این زمینه مشکل دیگری هم وجود دارد. دغدغه اصلی کشور نسبت به علوم انسانی و اجتماعی بود، اما گروه های آموزشی فلسفه علم کشور عمدتاً به فلسفه علم به معنای عام آن و فلسفه فیزیک، زیست shy&شناسی، ریاضی، منطق و ... می­پردازند تا فلسفه علوم انسانی و اجتماعی و این یعنی فاصله گرفتن تأملات عقلانی از دغدغه های که در کشور بوجود آمده بود، البته آشنایی با فلسفه علم، فلسفه فیزیک، فلسفه ریاضی، فلسفه منطق برای درک بهتر فلسفه علوم انسانی و اجتماعی لازم است، اما فرق است بین وقتی که علمی به عنوان مقدمه برای علم دیگر فراگرفته می­شوند و وقتی که علمی مستقلاً هدف گذاری می­شوند.

به گمان بنده هر یک از موضوعاتی که در کشور مطرح می­شوند می­تواند زمینه ساز شکل گیری یک فلسفه مضاف شود. بحث تحول علوم انسانی مستلزم فلسفه علوم انسانی است، بحث الگوی اسلامی ایرانی توسعه، مستلزم تأملات عقلانی درباره توسعه است و برای مثال بحث shy&های فلسفه تکنولوژی در این مقطع می­تواند اهمیت یابد، چرا که الگوی توسعه مصداقی از تکنولوژی نرم و انسانی و اجتماعی است. اگر سیاست برای ما اهمیت دارد، نمی­توانیم خودمان نسبت به فلسفه سیاسی بی­نیاز بدانیم. اگر اقتصاد برای ما اهمیت دارد، نمی­توانیم از فلسفه اقتصاد چشم پوشی کنیم. اگر احساس می­کنیم اخلاق و دین سنتی در جامعه ما با مشکل روبرو شده shy&اند، باید به تأمل عقلانی درباره اخلاق و دین بپردازیم. این تأملات عقلانی زمینه را برای نوآوری و افق گشائی در موضوعات مورد بحث فراهم می­آورد.